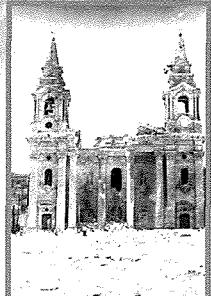

Il-Kampanji li ma Waqqħu Qatt!

Infakkru I-Anniversarju tal-Hbit mill-Ajru fuq il-Knisja Arċipretali ta' San Publju Hamsa u Sebghin sena ilu, nhar it-28 ta' April 1942

Dun David Torpiano

Din is-sena, bla dubju ta' xejn, il-memorja tal-Furjaniżi ser tmur lura għal dak l-avveniment traġiku li seħħi ħamsa u sebgħin sena ilu meta fit-28 ta' April tas-sena 1942, il-qawwiet tal-ajru Ģermaniżi bbumbardjaw il-Knisja Arċipretali għażiżha ta' San Publju u għamlu minnha ħerba sħiħa. Dak il-jum, li sal-lum huwa kkunsidrat bħala l-aktar jum iswed u qerriedi fl-istorja tal-Furjana, ma ġalliekk biss diżastru u tifrik fil-bini tal-knisja ta' San Publju iż-żda ġalla warajh ukoll numru ta' vittmi, fosthom is-sacerdot habrieki Dun Pawl Portelli u għadd ta' Furjaniżi oħraejn li dak il-ħin tal-attakk kienu qiegħdin gewwa l-knisja ta' San Publju biex jaqdu l-htigġijiet spiritwali tagħhom. Huwa xieraq li niftakru fi ġraja bħal din u li ngħaddu t-tifkira tagħha lit-tfal u ż-żgħażaqgħi tal-Furjana. Tkun ingħustizzja mal-Furjaniżi ta' qabilna jekk ninsew dak li ġara u jekk ma niftakru kemm nies batew biex matul is-snin reġa' nbena dak kollu li għandna llum, inkluża l-knisja għażiżha tagħha.

Kif nafu minn diversi sorsi, il-qawwiet li xeħtu l-velu tal-qedra fuq it-tempju tagħna xerrdu wkoll mal-erbat irjieħ tad-dinja l-aħbar li l-Kon-Katidral tal-Belt Valletta ġie bbumbardjat u milqut b'mod partikolarment effikaċi. Id-dimensjonijiet imponenti tal-Knisja Arcipretali ta' San Publju għandhom tassew id-dehra ta' katidral u għalhekk ma nistagħġibux li permezz tax-xandir tal-istazzjonijiet tar-radju Taljani ġriet ix-xniegħha li kien intlaqat il-Kon-Katidral ta' San Ģwann fil-Belt Valletta. Ma kinitx l-ewwel darba li l-knisja monumental ta' San Publju ġiet mifxula mal-Kon-Katidral ta' San

Gwann. Dan għadu jiġri sikwit saħansitra llum minkejja l-mezzi kotrana ta' informazzjoni meta diversi turisti li jkunu qrib il-knisja ta' San Publju jistaqsu jekk din hijiex il-katidral jew kon-katidral tad-djoċesi. Pjazza San Publju jew kif popolarmen nafuha bħala l-Fosos, tkompli tgħin biex tingħata din l-impressjoni.

F'waħda mill-edizzjonijiet tal-ġurnal Ingliż *The Grantham Journal* għas-sena 1897 (3.7.1897, p. 8), niltaqgħu ma' rakkont ġelu iffirmsat minn certu "Tally-Ho" taħt ir-rubrika "More Leaves from My Log-Book" bis-sottotitlu "England's Eye in the Mediterranean". Dan il-korrispondent jirrakkonta x'ra meta ġie għal btala ġewwa Malta. Ir-rakkont jiffoka partikolarm fuq dak li huwa ra ġewwa l-Belt Valletta. Hu jirrakkonta l-impressjonijiet tiegħu dwar is-sbuhija tal-Port il-Kbir u rigward il-bastimenti li kienu sorġuti fih kif ukoll dwar it-tarzna navali impressjonanti li kienet tintlemaħ mill-mollijiet tal-Port il-Kbir. Wara dan, jinfor mal-qarrejja dwar il-Belt Valletta u l-palazzi u l-knejjes barokki tagħha, l-ewlenija fosthom il-Knisja Konventwali tal-Ordni tal-Kavallieri ta' San Ģwann. Hu jikkummenta dwar il-persunäggi li Itaqa' magħħom, l-ilbies tan-nies u l-istil ta' ħajja li kienu jgħixu. Jidher li l-ghonnella ġalliet certu effett fuq il-korrispondent! L-istess korrispondent jikteb li wara nofsinhar, fl-istess ġurnata li matulha waslu fil-Port, huwa għaddieha jirrilassa għaliex ġass ruħu kemxejn mitluq minħabba l-arja sħuna li tipikament taħkem dawn l-inħawi tal-Mediterran. Iżjed tard, hu kellu l-opportunità li jżur l-Imdina u l-Grotta ta' San Pawl, taħt dik

The West Australian

li kienet orginarjament il-Knisja Kolleġġjata Ĝerosolimitana ta' San Publju (tal-kjeriċi tal-Ordni ta' San Ģwann) fir-Rabat.

Hekk kif jintroduci r-rabta ta' San Pawl ma' Malta huwa jikteb: "*San Paolo and San Publius are great names hereabouts. We realized this fact all the more vividly on our return to Valletta, for this Sunday was the day sacred to St. Publius, and we arrived in time to see a great procession in his honour*". Huwa jkompli jikteb: "*Preceded by a long line of acolytes, choristers, monks, priests, and bishops, carrying huge lighted candles, torches, lamps, banners and crucifixes, a large gaudily-coloured effigy of the Governor who made Paul welcome was borne shoulder-high through the principal streets, what time the people flung coloured scraps of paper, confetti, and flowers, let off fire crackers, and thronged every coign of vantage along the route. Loudly boomed the big bells of the Cathedral, ably did smaller ones in the Churches compete, bands of music jointed in the festival and altogether, the citizens of Valletta strove manfully to pay joyous due to their patron Saint. The rejoicings, too, were continued at night, when 'a grand display' of fireworks took place, and most of the streets were full of music, illuminations, and revelry. Valletta was indeed en fête, and barring the weather, we saw it at its best and brightest*".

Minn dak li kiteb il-korrispondent jidher ċar li nhar il-Hadd 2 ta' Mejju 1897, hu kien assista għall-purċijsjoni tal-festa titulari ta' San Publju fil-Furjana u mhux fil-Belt Valletta. Huwa ġaseb li l-Knisja Arcipretali ta' San Publju hija l-katidral ewljeni tal-Belt. Din il-fehma tissaħħa mill-fatt li meta jsemmi l-knisja ta' San Ģwann, qatt ma jsemmiha bħala Kon-Katidral jew Katidral iż-żda biss bħala Knisja Konventwali. Minħabba f'hekk, hu jsemmi lil San Publju bħala l-qaddis patrun tal-Belt Valletta. Għalkemm dan mħuwiex

korrett, il-korrispondent hu bħallikieku skużat bla ma jaf, ġaladarrba San Publju mħuwiex biss patrun tal-Furjana iż-żda wkoll patrun ta' Malta kollha. Id-deskrizzjoni tal-purċijsjoni ta' nhar il-festa tixhed li l-festa ta' San Publju kienet ikkunsidrata bħala festa nazzjonali u fiha kienu jipparteċipaw il-membri kollha tal-gerarkija ekkleż-jastika djoċesana. Dawk li l-korrispondent iddeskriviehom bħala "bishops" x'aktarx kienu l-monsinjuri tal-Kapitlu tal-Katidral Metropolitan tal-Imdina li kienu jieħdu

sehem kemm fil-quddiesa pontifikali u diversi drabi anki fil-purċijsjoni flimkien mas-seminaristi tal-djoċesi. Mhx eskluz ukoll, kif diversi drabi seħħ, li xi Isqof kien qiegħed imexxi l-purċijsjoni tal-festa. Interessanti ngħidu wkoll li l-artiklu li qed nikkumentaw jixħed li l-festa ta' San Publju kienet ukoll sinonima ma' spettakli mill-aqwa tal-logħob tan-nar, haġa li ġiet irkuprata xi ffit permezz tal-ispettaklu kompetittiv tal-logħob tan-nar li jsir kull sena fi Pjazza San Publju. Biex id-deskrizzjoni tal-festa ma jkun jonqosha xejn, jidher ukoll li dakħinhar it-temp ħabbar xi ffit lill-

Furjaniżi li kienu qed jiċċelebraw kif sikkwit iħabbar ukoll lilna llum.

Il-ħarsa tagħna ma tqażżex f'dan ir-rakkont ġelu imma tmur lura għal darb'oħra għat-tragedja li seħħet dakħinhar tat-tigrif parżjali tal-knisja ta' San Publju. L-aħbar tal-attakk atroċi li sar, sabet ruħha anki fuq diversi ġurnali inkluži dawk Awstraljani u ovvjament anki dawk Brittanniċi. Fil-ġurnal Awstraljan *Daily News* (29.4.1942, p. 3) f'kaxxa ċkejkna taħt it-titlu konsiderevolment viżibbli "*Malta's Damaged Churches*", il-gazzetta titkellem dwar attakki li saru fil-jiem ta' qabel fuq Malta u fuq dak li kien seħħ lejlet (28.4.1942). Il-ġurnal jgħid: "*One bomb fell through the cupola of the Church of Saint Publius, killing worshippers before the high altar*". L-istess aħbar ġiet ippublikata wkoll fuq il-ġurnal Awstraljan *The West Australian*

RAIDS ON MALTA.

Church and Hospital Hit.

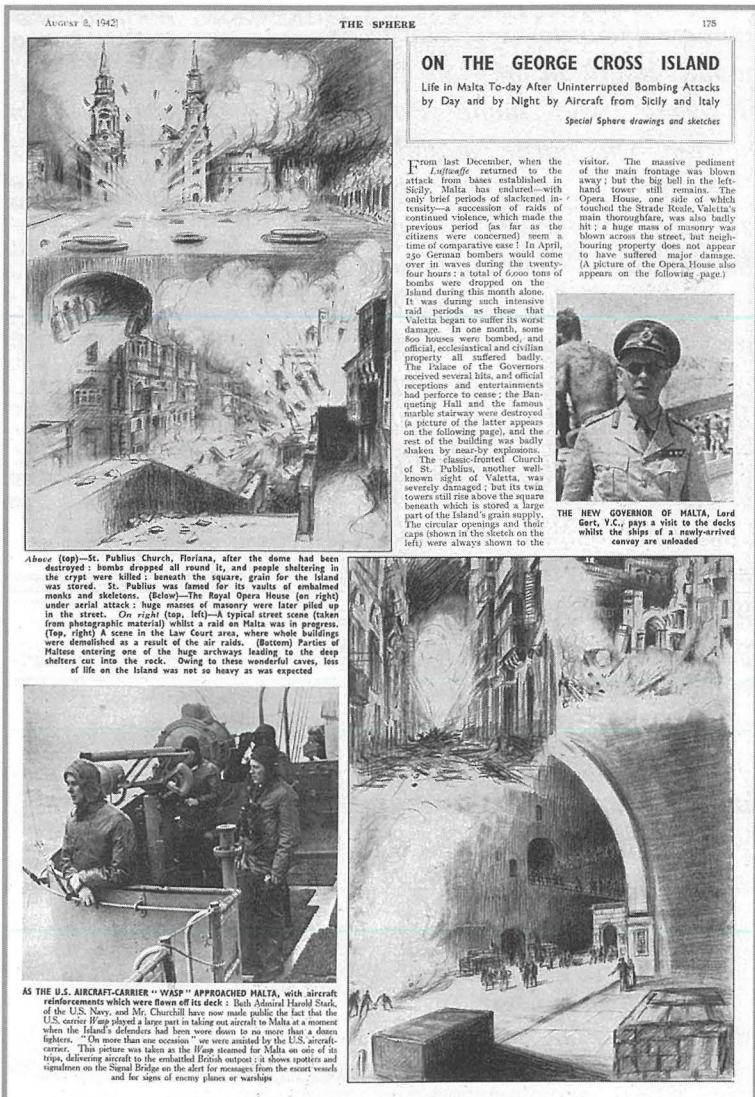
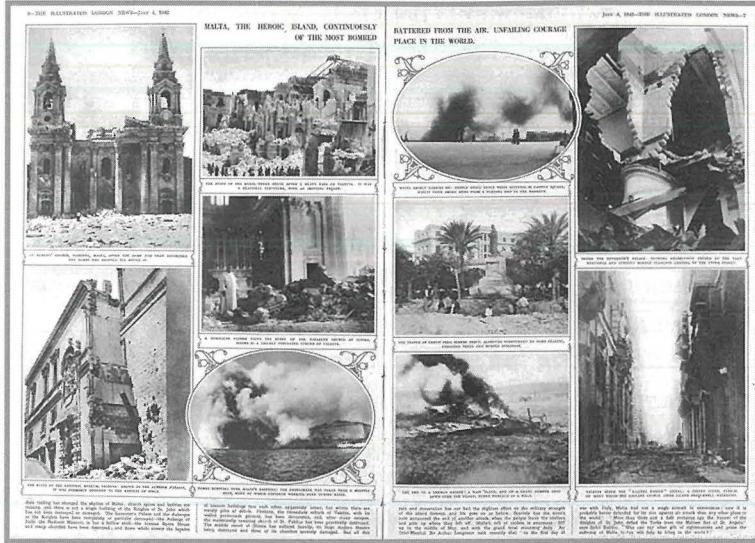
LONDON, April 29.—One enemy bomber was destroyed and 5 damaged in raids on Malta yesterday, while 1 enemy fighter was damaged. There were some casualties when a chapel housing evacuees was destroyed.

A church, whose dome was visible from a great distance, was severely damaged and a hospital, which had already been hit several times, was re-hit. Another report stated that a bomb fell through the cupola of the Church of Saint Publius, killing worshippers before the high altar.

An RAF Middle East communiqué states that 2 JU88's and 1 ME109 were shot down by anti-aircraft gunfire over Malta on Monday. It is now learnt that in the raids of Sunday 3 further JU88's were destroyed by anti-aircraft artillery. From these and other operations 2 of our aircraft are missing.

nhar it-30 ta' April 1942 (p. 5) f'kolonna taħt it-titlu "Raids on Malta". Taħt din il-kolonna nsibu wkoll l-aħħar li "one enemy bomber was destroyed and 5 damaged yesterday, while 1 enemy fighter was damaged. There were some casualties when a chapel housing evacuees was destroyed". Skont ir-rapport ippubblikat f'dan il-ġurnal, jidher li fl-istess jiem li matulhom ġiet milquta l-knisja ta' San Publju, intlaqtet ukoll waħda mill-koppli prominenti ta' xi waħda mill-knejjes Maltin kif ukoll sptar li kien digħi ġie milqut diversi drabi qabel.

Iżjed tard, insibu saħansitra ġurnali Brittanċi li jippubblikaw mhux biss l-aħħar tat-tiġrif tal-knisja ta' San Publju iżda jagħmlu dan ukoll billi jippubblikaw ritratti jew sketches li jixħdu b'mod iżżejjed realistiku dan l-avveniment. Fil-ġurnal *The Illustrated London News* (4.7.1942, p. 6) insibu għadd ta' ritratti ta' postijiet prominenti f'Malta li sfaw attakkati u mgarrfa matul ix-xhur ta' qabel. Minbarra ritratt imdaqqas tal-knisja mgarrfa ta' San Publju fil-Furjana, insibu ritratti li juru l-Berġa tal-Italja fil-Belt, il-knisja tan-Nazzarenu tal-Patrijiet Dumnikani f'tas-Sliema, it-Teatru Rjal fil-Belt, il-Palazz tal-Gvernatur fil-Belt ukoll u mkejjen oħrajn li kollha ġew milqutin b'mod qawwi mill-għadu waqt il-bumbardamenti. Dwar il-Furjana, il-ġurnal jgħid "Floriana, the immediate suburb of Valletta, with its walled promenade gardens, has been devastated, and, after many escapes, the majestically towering church of St. Publius has been practically destroyed". Fuq ġurnal ieħor jismu *The Sphere* (8.8.1942, p.175), insibu disinn jew aħjar sketch li jirrappreżenta x-xbieha tal-knisja mgarrfa ta' San Publju. F'artiklu bit-titlu "On the George Cross Island, Life in Malta To-Day After Uninterrupted Bombing Attacks by Day and by Night by Aircraft from Sicily and Italy" fl-istess pubblikazzjoni, l-artikolist jinfurmana

li "the classic-fronted Church of Saint Publius, another well known sight of Valletta, was severely damaged: but its twin towers still rise above the square beneath which is stored a large part of the Island's grain supply. The circular openings and their caps (shown in the sketch on the left)

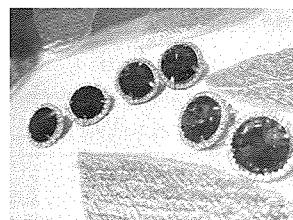
were always shown to the visitor. The massive pediment of the main frontage was blown away; but the big bell in the lefthand tower still remains". Għalkemm mhux eżattament, din id-deskrizzjoni kważi tagħtina l-impressjoni li l-knisja ta' San Publju hija iż-żejj marbuta mal-Belt milli mal-Furjana. Mhux hekk biss! Il-caption li ġiet ippubblikata taħt l-istess sketch, turi li l-artikolist ħallat il-kripta tal-Knisja tas-Salib Imqaddes tal-Patrijet Frangiskani Kapuċċini tal-Furjana mal-kripta tal-Knisja ta' San Publju. Huwa jikteb: "St. Publius was famed for its vaults of embalmed monks and skeletons". Nafu b'ċertezza li hawnhekk l-artikolista qiegħed jiż-żabalja għaliex hija l-kripta tal-Knisja tal-Kapuċċini dik li kienet magħrufa għad-dfin partikolari tal-patrijet li kienu jiġu bbalzmati u mqeqħdin weqfin fin-niċċeċ tal-kripta li hemm taħt il-knisja msemija. Il-knisja tal-Frangiskani Kapuċċini fil-Furjana, teżor storiku ieħor għażiż għall-Furjanizzi kollha, ġiet ukoll ibbumbardjata u mgarrfa nhar Hadd il-Għid, 5 ta' April 1942, ftit ġimġħat biss qabel il-ħerba li ġarrbet il-Knisja ta' San Publju.

Xi ħadd ġaseb li l-bombi qerrieda tal-Luftwaffe mix-ħutin fuq il-knisja ta' San Publju kien sejkollhom l-aħħar kelma. Kronista li kien qed ixandar minn fuq radju Germaniż gie rrappurtat li qal: "There will not be a St. Publius Church for

tourists to see after the war... All that remains is a memory and a pile of broken masonry"¹. Il-previżjoni negattiva tal-ġħadu, bl-ġħajjnuna kbira t'Alla u ta' San Publju, ma kellhiex isseħħ u l-kampnari tal-Knisja Arcipretali ta' San Publju, midruba iż-żejjha mhux imwaqqgħin huma s-simbolu tal-qawwa tal-komunità Furjaniza li quddiem it-tifrik tal-gwerra xammret il-kmiem u b'kuraġġ u determinazzjoni bdiet tibni mill-ġdid il-Furjana u t-tempju ewlieni tagħha. Illum nistgħu ngħidu li altru milli għandhom x'jiġu jaraw it-turisti fil-Knisja Arcipretali ta' San Publju! Madanakollu, marridux nagħmlu l-iż-żball li naħsbu li l-kisbiet tal-Furjanizzi missirijietna huma l-kisbiet tagħna. Illum mhux il-bombi qeqħdin jheddu l-Furjana iż-żejjha l-mewt mgħaġġla li l-Furjana qed tbati minnha minħabba n-nuqqas serju fil-popolazzjoni. Ejjew nagħmlu kuraġġ u nagħmlu dak kollu possibbli biex ma jiġix li l-kisbiet ta' missirijietna jisfumaw fix-xejn. Xejn ma hu imposibbli u l-kampnari midruba iż-żejjha weqfin tal-knisja tagħna fil-gwerra huma simbolu ta' tama li għandu jibqa' dejjem jispirana u jakkumpanjana matul iż-żminijiet.

¹ JOSEPH MICALLEF, *When Malta Stood Alone* (1940-1943), Malta, 128.

Ray's Groceries & More

Elly Jewellery & Accessories

Online Shopping

Find us on Facebook

Free Delivery

on 99619513

Raymond Mob:99091065

38 Conservatory Street Floriana